

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydske

MAANEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Sæmfund for Sønderjylland
ved H. Neumann og Peter Kr. Iversen

INDHOLD:

- Sønderborg Slot.
S. Schoubye: Tønder Statsseminariums Bibliotek og dets Historie.
Peter Kr. Iversen: Folketingsvalget den 28. Oktober.
H. Lausten-Thomsen: Hans Alexandersen †.
Julius Gregersen: Stormfloden i Flensborg den 13. November 1872.

Sønderjydske Maanedsskrifts Ekspedition: Museumsinspektør H. Neumann, Aastrupvej, Haderslev.
Arkivar Peter Kr. Iversens Adresse er: Landsarkivet, Aabenraa.

DET LOLLAND-FALSTERSKE
JERNBANE-SELSKAB

Louis Petersen
Rør- og Sanitetsforretning
Sønderborg
Telf. 2060 (fl. Led.)

Nakskov Dampmølle

Aktieselskab

NAKSKOV

Sønderborg
Andelsmejeri

A/s De forenede Kalkværker

Torp pr. Thisted

Telefon 25

Aktieselskabet
SIMON BRØND & CO
Barnevognsfabrik
Vejen

Holbæk Amts Andels-Svineslagteri

HOLBÆK

Åskov Møbelsnedkeri
pr. Vejen.
SØREN OLESEN

*Støt de
sønderjydske Indsamlinger*

„M.“

Fredr. Bangs Eftflg.
Nykøbing Mors

Stenhus Kostskole, Holbæk

Rektor Svend Larsen

Fra 1. August 1944 særskilt nyoprettet Gymnasie-
afdeling for Piger.

A. Nielsen & Co. A/S.

Nykøbing Falster

IKAST SKAANERFABRIK

P. Chr. Mikkelsen

IKAST

L. F. T. A.

Tør-Elementer
VERDENS ÆLDSTE OG BEDSTE

Aktieselskabet
Køge Trævarefabrik
Køge

Vojens
Andels-Svineslagteri
Vojens . Telf. 4111, 4112, 4113

Reserveret
S. S. V.

Sorø Amtstidende

Dagligt Gennemsnits-Oplag
for 1. Halvår 1944 if. Dansk
Oplagsk. **17.091 Eksempl.**

Akциденstrykkeri, Lystryksanstalt, Clichéfabrik, Bogbinder

Hovedkontor: Slagelse. Telf. 2000.

Hovedstadskontor: Telf. Palæ 4758.

Bornholms Tidende

Øens største og eneste Oplags-
kontrollerede Blad.

Telf. 121

Telf. 355

Roskilde Dagblad

Byens og Egnens Blad
*Søger De Husassistent eller anden Medhjælp, da averter i
Roskilde Dagblad. Søger De Plads i Nærheden af Køben-
havn, faar De den bedst gennem en Annonce i Roskilde
Dagblad. Vort Trykkeri leverer Tryksager af enhver Art.*

Telefon Roskilde 601 (2 Linier)

HEJMDAL

Landsdelens Blad

Horsens Folkeblad

Nettoo plag 12909 Eksemplarer

*Byens og Egnens
største Blad*

Jyllands Posten

Provinsens største Dagblad

Viborg Stifts Folkeblad

Viborg

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste Blad

Lolland-Falsters Stifts Tidende 1805

Hovedkontor: Nykøbing Falster

Landsdelens ældste Blad

Østsjællands Folkeblad

Køge - Store-Heddinge - Faxe
Egnens største Blad

Karlsunde Andelsmejeri pr. Taastrup

LOLLANDS TIDENDE

Lollands største Dagblad
Hovedkontor i Nakskov
Filialkontor i Maribo og Rødby

Andelsmejeriet „Sydstevns“

Rødvig

Stevns

Tlf. Havnelev 70

Lolland-Falsters Folketidende

Stiftets største Blad
Nykøbing F.

Mejeriet „Enigheden“

Ammendrup pr. Allerslev

Tlf. Enghave 13

Maribo Amtstidende

MARIBO

H. J. Hansen

Merløse

Carl M. Cohr's

Sølvvarefabriker

Aktieselskab

Fredericia

absolut

ABSALON

naar Forsikring skal tegnes

Den kongelige Porcelainsfabrik
& Fajancefabriken Alumina A/S

AKTIESELSKABET
B'ING & GRØNDAHL^S PORCELLÆNSFABRIK
KONGELIG HOF LEVERANDØR

Cementfabrikken DANIA

Mariager

MORSØ STØBEGODS.
AKTIESELSKABET
N. A. CHRISTENSEN & CO.
KONGELIG HOFLEVERANDØR
NYKØBING MORS

ALTERLYS

*i alle Størrelser
og iøvrigt*

*Stearinlys og Vokslys
af enhver Art.*

ASP-HOLMBLAD

STEARINLYSFABRIKER

KØBENHAVN

Andelsselskabet

De forenede Mejerier

Aarhus

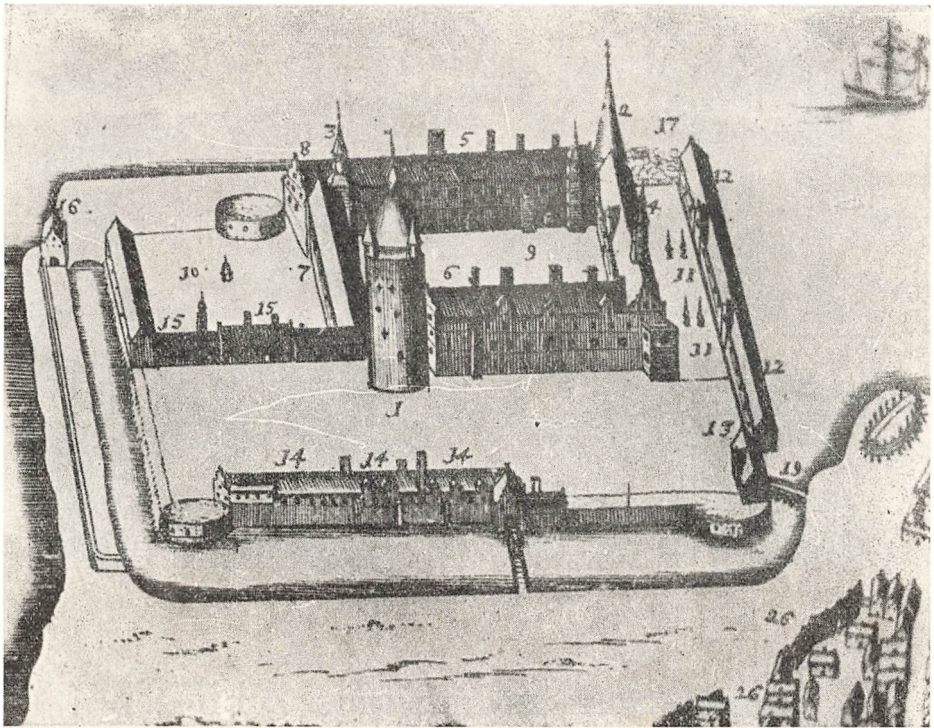
Aktieselskabet

Vejle Textilfabrik

Ringsted

Andels-Svineslagteri

RINGSTED

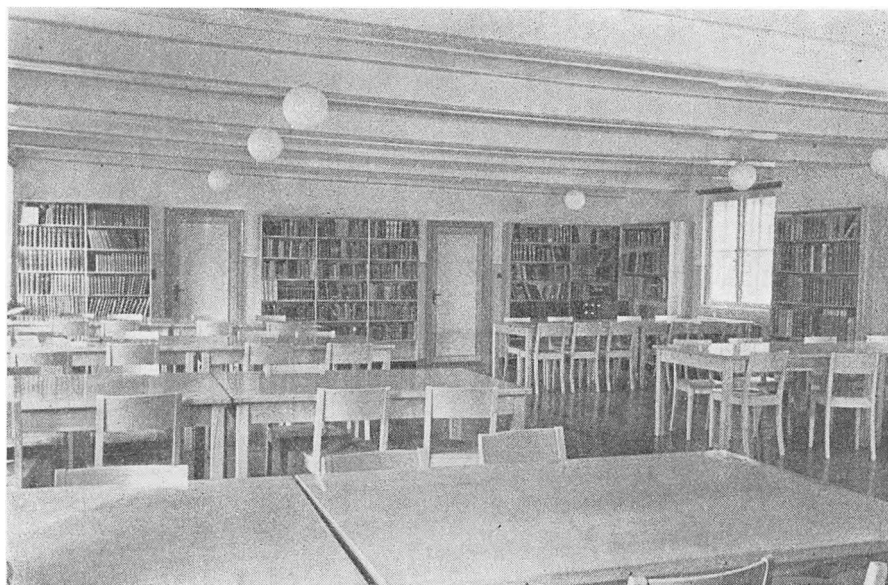

Sønderborg Slot

Det gamle Sønderborg Slot, der med sine stærke Mure staar som Byens Vogter ved Indsejlingen til Als Sund, kan nu snart se tilbage paa en 800 aars Historie. Borgen skal være opført af Valdemar den Store i Aaret 1169, som Værn mod Venderne. Vort Billede (efter Rezens Atlas) viser Slottet som det stod efter Christian III Ombygning (1550-1559) indtil 1718-20, da det fik sin nuværende Form.

En rig Historie og talrige Sagn knyttes til Slottet, de gamle Mure gør Historien om Valdemar Atterdag, Christian II, Hertug Hans d. y. og mange andre mere levende. Dronning Dorothea Kapel, bygget 1568-70, er et af Renæssancetidens Klenodier.

Siden 1921 er Sønderborg Amts Museum indrettet paa Slottet, hvor Minderne fra Egnens Oldtid, Historie, særlig de slesvigske Krige og Folkeminder er samlet i 36 Værelser. Man kan næppe tænke sig en bedre passende Ramme om Museet end det gamle Slot, hvor alt aander Historie.

Læsesalen, Brorsons Bedesal.

Tønder Statsseminariums Bibliotek og dets Historie

Af S. Schoubye.

Den nære forbindelse mellem lokale bibliotekers historie og den lokalitet, de er blevet til i, er velkendt. I et bibliotek med traditioner vil man altid i dets forskellige bogaflejringer kunne aflæse de forskellige tiders skiftende smag og indstilling, og naar biblioteket tilmed befinder sig i et brydningsfelt mellem to nationer, er dets blotte tilstedeværelse et stykke kulturhistorie af en særlig koncentreret art.

Tønder Statsseminariums bibliotek — af omfang og værdi formentlig det betydeligste seminariebibliotek i Norden — har en del mere end 100 aar gammel tradition bag sig. Seminariet, der er Nordens ældste, har skiftevis været tysk og dansk, ja en tid ogsaa tosproget, og trods de nuværende tilstande, hvor den tyske bevægelse er lidet stærk, vil egnens — og dermed seminariets — særpræg ikke kunne udslettes.

Indtil nyordningen i foråret 1947 har bibliotekets ældre del, d. v. s. biblioteket, som det forefandt ved genforeningen, staaet nogenlunde intakt. Man har ikke tidligere ved de mange omskiftelser i dets lange historie foretaget nogen sammenlægning af de til hver tid bestaa-

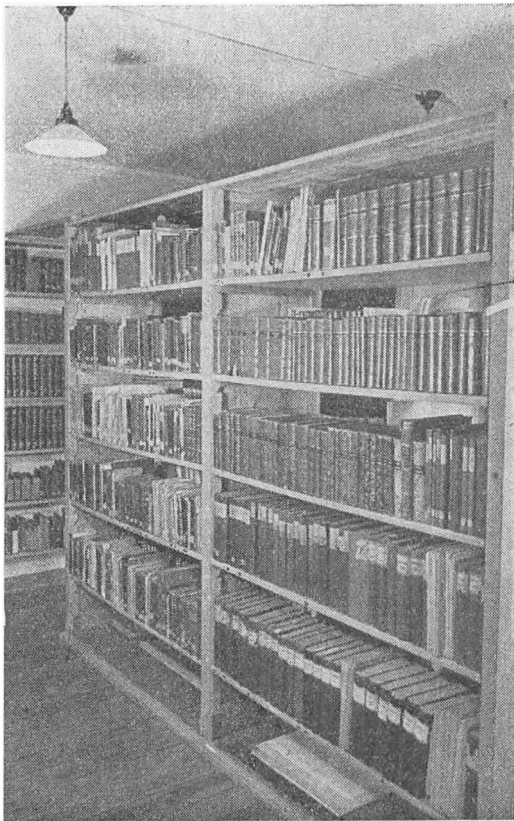
ende afdelinger, og da ledelsen af biblioteket efter genforeningen fremdeles forestodes af den sidste af de tyske bibliotekarer, seminarielærer Claus Eskildsen, den eneste af de tyske lærere, som fortsatte som lærer ved det danske seminarium, foretoges der ingen ændringer mod en mere hensigtsmæssig systematik før efter Eskildsens afgang som seminarielærer i 1946.

Det tyske bibliotek, saadan har man hidtil betegnet biblioteket fra før genforeningen, bestaar af fem — eller muligvis seks — lag, hvis tilblivelse har nær forbindelse med seminariets indre liv. Hvornaar man først knyttede en bogsamling til institutionen, vides ikke. Men i den ansete pædagog, Jakob Deckers periode som forstander (1810-27) ved man, at grunden til et seminaristbibliotek blev lagt. Enhver nytilkommen seminarist skulde ved sin indtræden i seminariet erlægge et beløb af en rigsdaler til brug for boganskaffelser, og denne skik vedligeholdtes lige til 1864. Indtil seminariet i 1829 fik sine egne bygninger i Østergade — hvor det stadig ligger — opbevarede bøgerne hos den af eleverne, der ledede bogsamlingen.

Om der i det nu eksisterende bibliotek findes bøger fra denne samling, lader sig vanskelig afgøre. Da Bahnsen — Deckers efterfølger som forstander — i 1855 blev tvunget bort og grundlagde et nyt tysk seminarium i Egernfærde, tog han biblioteket med. Bøgerne blev dog for største partens vedkommende ført tilbage igen i 1864.

Derimod eksisterer endnu den betydelige tilvækst, som biblioteket fik i tiden mellem de to krige, hvor et af den i 1831 døde provst P. Pral — medlem af seminarietdirektionen — stiftet lærerbibliotek blev overdraget seminariet. Bøgerne som var beregnede for lærere i Tønder amt, blev øjensynlig ikke benyttet i tilstrækkeligt omfang, og i 1861 blev de under provst Hjort endelig overtaget af seminariet, i hvis besiddelse stadig er en haandskreven » Verzeichniss derjenigen Bücher aus der Schullehrerbibliothek der Probstei Tondern, welche sich zur Aufnahme in die Seminarbibliothek eignen müssten«. Samlingen blev i 1864 — efter længere forhandlinger med myndighederne — indlemmet i det da grundlagte tyske »Seminarbibliothek« som en selvstændig afdeling og udgør den i det trykte bibliotekskatalog fra 1907 som »Zweite Abteilung der Bibliothek« anførte afdeling. Den staar i det store og hele intakt den dag i dag, nærmest som bibliotekets museumsafdeling, desværre stærkt medtaget af vandskade.

Bindantallet er 757, hvoraf 606 bind er tyske, 151 danske. Godt 300 bind omfatter pædagogisk litteratur (herunder nogle meget sjældne tidsskrifter og fremstillinger af den for tiden saa bemærkelsesværdige »indbyrdes undervisning«). 140 bind er af religiøs art, og resten er fordelt paa sprog (læsebøger bl. a.), historie (f. eks. Mallings store og

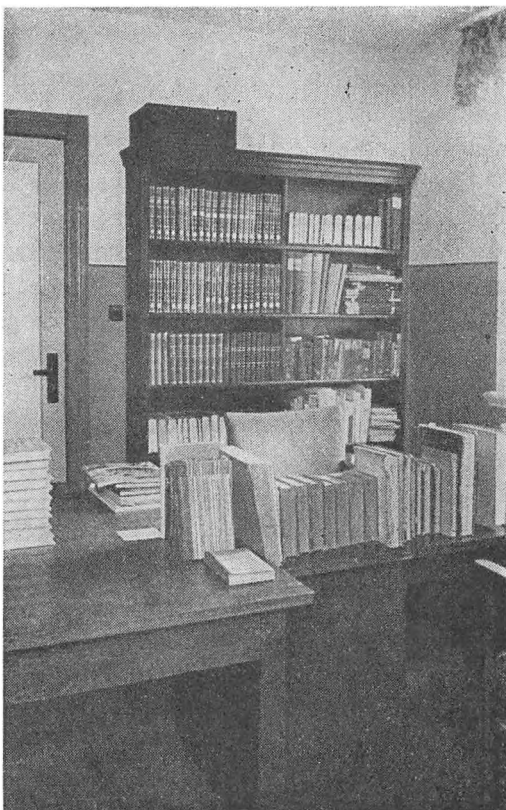

Fra den slesvig-holstenske
Afdeling.

gode handlinger), geografi og naturhistorie, men karakteristisk nok ingen skønlitteratur. Derimod er der baade et tysk og et dansk konversationsleksikon. Denne samling rummer dog ingen større bibliofile sjældenheder.

Eftersom denne bibliotekets anden afdeling først blev indlemmet endeligt efter 1864, er den set i relation til seminariet ikke den ældste eksisterende del, selv om en stor del af bøgerne er fra før 1830.

Bibliotekets egentlige grundlæggelse har sin national-politiske baggrund. Under oprøret i 1848 rykkede i april måned slesvig-holstenske tropper ind i Tønder og beslaglagde seminariets bygninger. Det ældste biblioteks bøger blev flyttet bort, og der maatte som i 1945 i besættelsetidens sidste måneder — undervises flere forskellige steder i byen. Efterhaanden gik undervisningen i staa, og i 1850 meddeltes det, at seminariet for fremtiden skulde være dansk. Men først en 4-5 aar senere forlod Bahnsen skansen — som nævnt medbringende det daværende bibliotek, og endnu 3 aar gik der, inden A. Kühnel aabnede det dansksprogede seminarium, som fortsattes til 1864. Med stor ener-

Bibliotekarens Kontor.

gi tilstræbte man at faa skabt et værdifuldt dansk bibliotek, og af de 943 bind dansk litteratur, som indeholdes i 1907-kataloget, stammer i hvert fald de 700 fra Kühnells periode. Da seminariet i 1920 igen blev dansk, indlemmedes det væsentligste af denne samling i det nye danske bibliotek. Og herfra kan anføres adskillige værdifulde ting.

Det var særlig kendskabet til dansk historie og litteratur, man lagde vægt paa. Af betydelige historiske værker i gode udgaver, som fremdeles er i bibliotekets besiddelse, kan anføres Scripta historiae islandorum, Suhms »Historie af Danmark«, Langebecks Scriptores rerum danicarum, Huitfeldts krønike og Danske Magasin. Andersen, Baggesen, Evald, Grundtvig, Hauch, Heiberg, Hertz, Holberg, Hostrup, Ingemann, Paludan-Müller, Ploug, Staffeldt, Wessel, Winther og Oehlschläger er rigeligt repræsenteret i den skønlitterære afdeling, ligesom der er gode udgaver af Søren Kierkegaard. Inden for naturvidenskaben har man bl. a. Ørstedes samlede skrifter og Krøyers smukke værk om »Danmarks Fiske«. Endelig stammer Erslews forfatter-

leksikon og rigsdagstidende 1860-63 fra samme afsnit af bibliotekets historie.

Tager man de faa aar, det danske bibliotek havde at udvikle sig i i betragtning, maa man erkende, at der er blevet ydet en saare betydningsfuld biblioteksmæssig indsats.

Hele denne udvikling blev imidlertid afbrudt af begivenhederne i 1864. Der anskaffedes fra da af væsentlig tysk litteratur. I 1878 udkom det første trykte katalog, omfattende 3000 numre, og 10 aar senere er man naaet op paa 4000. Til dette bibliotek ydedes der betydelige tilskud fra den prøjsiske stat, ligesom der aarligt fra »Herzog Friedrich Stiftung« gaves tilskud til fuldstændiggørelse af lærerbiblioteket: »vedrørende den tyske nationallitteratur, den almindelig tyske og den slesvig-holstenske specialhistorie, saavel som til anskaffelse af egnede værker og skrifter af patriotisk indhold for seminariets bibliotek«. Denne tilgang standsedes i det væsentlige ved genforeningen, efter hvilken man bestræbte sig for at bygge et nyttigt dansk bibliotek op. I den efter 1920 oprettede tysksprogede kommuneskole i Tønder fortsattes derimod op til 1945 med anskaffelse af ny tysk litteratur, som i mange henseende passende kan supplere seminariets samlinger indtil 1920. Man har derfor fra seminariet rettet henvendelse til Tønder kommune om at maatte faa overdraget en del af den nu af den danske kommuneskole overtagne tyske bogsamling.

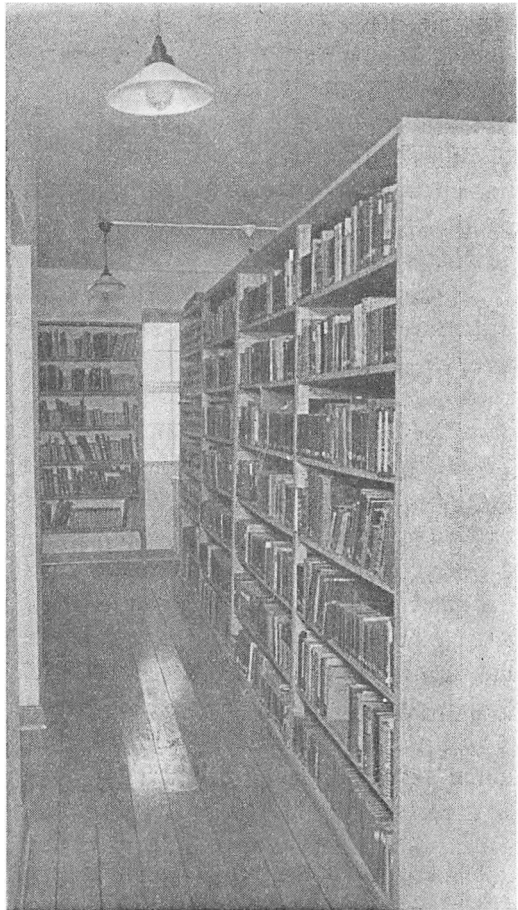
Indholdet af det mellem 1864 og 1920 samlede tyske bibliotek fordeles sig paa følgende hovedgrupper:

A. Pædagogik	896	numre
B. Religion	725	—
C. Sprog og litteratur	1878	—
D. Naturvidenskab	554	—
E. Historie	1014	—
F. Geografi	551	—
G. Regning	146	—
H. Gymnastik	91	—
I. K. L. Skrivning, Diverse, Tegning ...	340	—
	<hr/>	
	ialt	6195 numre,

hvoraf der ved den i foråret 1947 foretagne revision er kasseret ca. 500 bind makulerede, værdiløse skønlitterære arbejder (overdraget til flygtningeadministrationen).

Som man vil kunne se, er ogsaa i denne tyske afdeling de humanistiske fag stærkest repræsenterede.

Blandt de pædagogiske værker findes mange værdifulde udgaver af de store klassikere Pestalozzi, Basedow (f. eks. Elementarwerk), Frøbel, Comenius o. s. v., ligesom der er adskillige metre pædagogiske tids-

Tysk Skønlitteratur

skrifter. 2 meget værdifulde Lutherudgaver i henholdsvis 24 og 42 bind præger særligt religionsafdelingen, og fra litteraturafdelingen maa fremhæves Kürschners 222 bind store samling »Deutsche Nationallitteratur«. I det væsentligste forefindes i øvrigt den klassiske tyske skønlitteratur indtil aar 1900, dog oftest i temmelig daarlige udgaver?

De almindeligste litteraturhistorier (Kurz, König, Scherer, Vogt og Koch, Gervinus, Schmidt, Haym) og talrige betydelige monografier (særlig om Goethe, Schiller, Lessing og Hebbel) danner grundstammen i den litteraturhistoriske afdeling. I sprogafdelingen findes de til 1920 udkomne bind af Grimms Wörterbuch. Endelig kan herfra anføres, at der er en righoldig samling tyske folkeviser og sagn.

I den historiske afdeling findes praktisk taget alle de store klassiske historieskrivere (Ranke, Treitschke, Lamprecht, Momsen) i gennemgaaende gode udgaver. Blandt monografierne her er det særligt bøger

om Bismarck, Frederik II og Wilhelm I man har samlet. I denne 4. afdeling af den tyske samling er historien det omraade, man i prøjsisk tid har gjort mest ud af.

Enkelte værker i den geografiske afdeling maa anses for store sjældenheder, bl. a. Dankwerths Landesbeschreibung. Men hovedvægten har ellers ikke været lagt paa det kuriøse, men det rent pædagogiske og praktiske, hvorfor der inden for samtlige afdelinger findes et stort antal lærebøger og metodiker, som er ret uinteressante.

Set under et betegner man tydeligst denne del af samlingen med udtrykket prøjsisk. Nogen sans for de fine ting har man ikke haft, hvorfor bestanden er yderst uensartet. I rigt maal finder man her store »Bilderwerke« om »Deutschland zur See«, »Die deutsche Flotte«, »Die deutschen Kolonien«, om kejser Wilhelm og Bismarck, lidt dekorative numre i et fagligt bibliotek, men sammen med talrigt forekommende ligegyldig skønlitteratur (nu udrangeret) læst mere end noget andet i den store samling.

Med det femte og sjette lag i biblioteket — de udgøres af to særdeles værdifulde dotationer — fik det det præg af ærværdighed, af alvor, som maa være, hvis det skal være et rigtigt bibliotek. De stammer fra henholdsvis Tønderprovsten Carsten Erich Carstens og seminarielæreren Olde Heinrich Rickmers.

Om provst Carstens — efter hvem Carstensgade i Tønder er opkaldt — skal i denne forbindelse blot oplyses, at han i slutningen af 80'erne bestemte, at det godt 4000 bind store bibliotek, som han gennem et langt liv havde samlet sammen, efter hans død skulde tilfalde det tyske seminariebibliotek. Halvdelen af bøgerne overdroges allerede en halv snes aar forinden, og i 1899 kom resten til. Samlingen katalogiseredes af seminarielærer C. P. Detlefsen, som i 1903 lod udgive et 140 sider stort trykt katalog med 4193 numre. Carstens der siden 1840 var præst i Tønder, fra 1864 provst, havde særlig historiske, biografiske interesser. Han har bag sig en ikke ringe produktion, bl. a. den første større fremstilling af Tønder bys historie (»Die Stadt Tondern« 1861) og talrige biografiske bidrag. Særdeles ivrigt studerede han — selv schlesvig-holstener — landsdelenes historie, og samlede paa litteratur herom. Og selv om teologien omfatter 1960 af de godt 4000 numre (heri dog indbefattet historiske, biografiske, lokalhistoriske kirkelige værker), er det de 896 numre vedrørende hertugdømmernes historie og topografi, som gør den Carstenske samling til en af de betydeligste i vort land.

Alle væsentlige fremstillinger af landsdelens historie og topografi findes her, lige fra Molleri Cibria litterata til Witts i 1899 udkomne »Quellen und Bearbeitungen der schlesvig-holsteinischen Kirchengeschichte«.

schichte«, i hvilket eksemplar den gamle emeritus for sidste gang har anbragt sit karakteristiske navnetræk, men nu rystende og affældig — i modsætning til den signatur, man finder i hans første boganskaffelser.

Fra denne del af Carstens bibliotek skal følgende standardværker nævnes:

Bibliografi: Alberti, Kordes, Lübker, Mollerus.

Tidskrifter: Provinzialberichte, Staatsbürgerliches Magazin, Zeitschrift, Die Heimat, Sammlungen zur nähern Kunde des Vaterlandes (Falck), Kieler Blätter, Nordalbingische Studien, Jahrbücher für die Landeskunde, Slesvigske Provindsialefterretninger, Kirchen-und Schulblatt, talrige skoletidsskrifter, Quellensammlung etc.

Religion: Publikationen des Vereins für schlesvig-holsteinische Kirchengeschichte, Salmebøger i stort tal (bl. a. Schraders 1731), prædikener, agender, kirkelige topografier og statistikker, samt kirkehistorie (H. N. A. Jensen, Michler, Cypræus, Heimreich, Vedel, Scholtz, Arnkiel), kirkeforvaltning, kirkeret o. s. v.

Lov og ret: Forordninger og love fra 1758-1920 komplet. Statsretlige fremstillinger (bl. a. Lornsens to fremstillinger). Civilret og statsforvaltning.

Skolevæsen: En stor samling lærebøger og metodik. Skoleprogrammer. Kiels universitet.

Topografi: Bremer, Büsching, Camerer, Dörfer, Johan Friedrich Hansen, Niemann, Schröder. Og talrige specialfremstillinger i sjældne udgaver: Heimreich, Bolten.

Kunst: Haupt, Maibom.

Litteratur og sprog: Talrige lokale (dialekt-) digtsamlinger m. m. Halbertsma: Lexicon friscicum.

Historie: Chalybäus, Christiani, Dahlmann, Fehse, Forchhammer, Godt, Hojer, Kobbe, Lachmann, Johan Petersen (1664), Sach, Viethen, Waitz. Mange sjældne piecer, særlig fra tiden mellem 1830 og 1864.

Den gamle provst har i høj grad haft bogsans. Hver bog, hvert hefte i denne specielle afdeling af hans store bibliotek er en sjældenhed og vidner om hans levende interesse for lokalhistorie. Tysk var han, men dog med stor indlevelsessans for den danske kultur. En særlig afdeling rummer bøger paa dansk, her er 50 numre, men ogsaa i de andre afdelinger støder man jævnlig paa et dansk værk (særlig Grundtvig, Kierkegaard, Mynster, Martensen).

Hans interesse har i det hele været alsidige. Der er godt 150 bind latinske og græske klassikere, der er matematik, astronomi, geografi, pædagogik. Særlig den bibliografiske samling er foruden de to førstnævnte bemærkelsesværdig. Her er Bibliotheca danica, Ebert, Schröder, Erslew. Der er Hambergers »Nachrichten von den vornehmsten Schriftstellern v. Anfange der Welt bis 1500«, Jøchers Gelehrten-Lexikon, Stollens »Anleitung zur Historie der Gelahrheit in dreyen Theilen«, Strodtmanns »Das neue gelehrte Europa«, Worms »Forsøg til et Lek-

sikon over danske, norske og islandske lærde Mænd«, samt Dänische Bibliothek oder Sammlung von alten und neuen Gelehrten aus Dänemark.

At den teologiske samling med sine næsten 2000 numre maa indeholde adskilligt ud over det almindelige, er at vente. Her er gamle bibles, bønnebøger, salmebøger, kirkehistorier, tidsskrifter, kirkelige haandbøger af enhver art. Nogen særlig interesse for et dansk lærerseminarium har disse bøger naturligvis ikke.

Den anden dotation omfatter den i 1905 afdøde seminarielærer O. H. Rickmers efterladte henvend 1000 bind store bogsamling. Ogsaa Rickmers — lærebogsforfatter (baade tyske og danske) — var bogsamler. Største delen af hans bøger omfattede pædagogik og religion (40-50 pCt.), men blandt de historiske bøger er eksklusive værker som originaludgaven til Heimreichs Nordfresische Chronik og oversættelsen til Christianis store »Hertugdømmerne Slesvig og Holstens Historie«. Den pædagogiske afdeling danner grundstammen i bibliotekets nuværende Slesvig-Holsten-afdelings righoldige litteratur om hertugdømmernes skolevæsen.

At disse to udgaver til seminariet i særlig grad har gjort seminariebiblioteket til noget særpræget, er let at indse. Tager man i betragtning, at en meget stor del af de tyske biblioteker er gaaet til grunde under den anden verdenskrig, bl. a. den fornemme samling i Kiel, vil man forstaa, at bøgerne i Tønder statsseminariums bibliotek er af næsten uvurderlig betydning — som det antagelig største privatbibliotek i Danmark og Tyskland paa dette specielle topografisk-historisk omraade (50 m).

De fem — eller maaske seks — samlinger tæller tilsammen henimod 15000 bind og fylder ca. 350 m. Som før nævnt fik seminariet i 1829 sine egne bygninger, og fra da af har biblioteket været knyttet til selve seminariet. Men mellem 1905 og 1940, da den danske stat overtog det over for seminariet beliggende Helligaandshus (opført 1729), og lod det indrette til bibliotek og samlingssted for seminarieeleverne, har bøgerne ført en saare omskiftelig tilværelse.

Før 1905 stod bøgerne i hovedbygningens loftsetage, og det maa antages, at det siden 1829 har haft til huse her. Efter 1864 byggedes en etage til, men ellers skete ingen ændringer før den nuværende hovedbygning opførtes i 1905, hvor biblioteket, til den nye øvelsesskolebygning tilføjedes 1914, var anbragt i stueetagen. Derefter flyttedes det over i festsalsbygningen fra 1874, hvor det stod indtil det paa grund af det danske biblioteks udvidelser stilledes op i en kælder i hovedbygningen — omtrent lige under de lokaler, det tidligere havde været anbragt i. Først i 1941 samledes begge biblioteker igen under gode forhold i en historisk bygning. Dog maa henvend 4000 bind —teologi,

Sønderjydske

MAANEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann og Peter Kr. Iversen

23. Aargang

1947

INDHOLD

Almindelig Historie

	Side
<i>P. O. Andersen:</i>	Kærmark. Hvad en gammel Dagbog fortæller. ... 125-132
<i>Aage Bonde:</i>	Anders Sandemands Optegnelser 1747. ... 31
<i>Claus Eskildsen:</i>	Lærere under Fremmedherreddømmet. ... 93-100
<i>Hans Vald. Gregersen:</i>	Konjunktur i Nordslesvig 1920 ? ... 101-122
<i>Jul. Gregersen:</i>	Træk af den slesvigske Salt-handels Historie. ... 85-92
<i>F. H.:</i>	Stormfloden i Flensborg den 13. November 1872 ... 255
<i>H. C. Henriksen:</i>	Træk af Kegnæs Fyrs Historie. ... 19-20
<i>K. M. Hermansen:</i>	I et Grænsesogn April 1940. 21-23
<i>Jens Holdt:</i>	Farrisskovens Saga. ... 161-176
<i>J. Hvidtfeldt:</i>	Den danske evangeliske Alliances Initiativ i den sønderjydske Sag 1884-91. ... 142-155
<i>I.:</i>	Beskrivelse af Aabenraa 1764 ... 49-59
<i>I.:</i>	Da Tønderregene førte krig mod Corn. Appels vinder. ... 63
<i>Peter Kr. Iversen:</i>	Kongebesøg i Husum 1847. 84
<i>J. Jørgensen:</i>	Folketingsvalget ... 249
<i>Jens Lauritsen:</i>	»De gamle Gaarde«. ... 27-29
<i>Chr. Maibøll:</i>	Aaret 1847. ... 31
<i>Johs. Meyer:</i>	Nogle Bomærker fra Als Sønderherred. ... 136-137
<i>Chr. Petersen:</i>	»Man skal i de kommende Aar vide, hvad der var muligt under Nazisterne i 1944. ... 1-10
<i>J. Raben:</i>	Det slesvigske Gedarmerikorps i Haderslev Amt. ... 11-18
<i>S. Schoubye:</i>	»Gamle Troldhøj« i Nørreskoven paa Als. ... 60-62
<i>Frede Terkelsen:</i>	Tønder Statsseminariums Bibliotek og dets Historie ... 238
<i>Hans Thysen:</i>	Den virkelige Tine. ... 72-77
	Ullemølle. ... 123-124

Personhistorie

<i>Peter Beck:</i>	Fra Eckersbergs Barndom. 34-43
<i>P. Bendixen:</i>	En glemte Mand (Astronomen Th. Brorson) 183-187
<i>N. Black-Hansen:</i>	Pastor Wulff i Ris (1821- 1856). 65-71
<i>Claus Eskildsen:</i>	H. C. Frydendahl. 179
<i>Claus Eskildsen:</i>	Den unge Greve paa Lyks- borg (Landdagsmand, Greve Reventlow-Criminil). ... 202-206
<i>Johan Hvidtfeldt:</i>	Georg Boysen — Bysekretær i Tønder. 133-136
<i>Peter Kr. Iversen:</i>	Oberst Fr. Læssøe og hans Moder. 138-140
<i>Th. Laursen:</i>	Claus Eskildsen og Sønder- jydsk Maanedsskrift. ... 231-232
<i>H. Lausten-Thomsen:</i>	Hans Alexandersen 254
<i>H. Lausten-Thomsen:</i>	Redaktør Jessen. 44-46
<i>H. Lausten-Thomsen:</i>	Nis Nissen, Nørborg. 62-63
<i>Arne Fog Petersen:</i>	En gejstlig Bonde (Pastor Johs. Petersen, Skrydstrup). 24-26
— — —	Claus Eskildsen. 198-201
— — —	Claus Eskildsens Eftermæle i sønderjydske Dagblade. 233-236
— — —	Hans Hansen Toft. 179-180

Fra Folkemunde, Sagn og Minder

<i>N. A. Jensen:</i>	Lam Klaus. 195-196
<i>Andreas Lorenzen:</i>	Minder fra 1864. 176-178
<i>Anders Malling:</i>	Ligskarer og Forbrand. ... 82-83
<i>J. Raben:</i>	Brandtræer og Brandsten paa Als og Sundeved, 155-158. 190-194
<i>Gudmund Schütte:</i>	Det sydslesvigske Folke- sinds Gyldengrund. 78-81

Fra Arkiv og Museum

<i>Harald Jørgensen:</i>	H. P. Hanssens Arkiv. ... 158-160
<i>H. N.:</i>	En Gravhøj i Gabøl. 181-183

Digte

<i>Godfred Hansen:</i>	Der er slukket en Flamme. (Claus Eskildsen) 197
<i>Carsten Petersen:</i>	I Skoven grunder den gamle Eg. 141

Anmeldelser

<i>P. Feddersen-Jensen:</i>	Visby Sognekronike (af Cl. Eskildsen). 30
<i>N. J. Gotthardsen:</i>	Paa Vagt for Danmark (af I.) 84
— — —	Slægten Juhl (af Olav Christensen). 64
<i>Peter Jørgensen:</i>	Über die Herkunft der Nordfriesen (af H. N.) 160
<i>H. Lausten-Thomsen:</i>	Dansk Tale i Sønderjylland (af I.) 47-48
<i>Chr. Maibøll:</i>	Skotøjsfabrikant Jørgen Andersen Petersen og Hustru Meta Marie Frost. (af Claus Eskildsen). 46-47
<i>Hans Simon Thysen:</i>	Slægten Thysen. (af I.). ... 100

Forskelligt

<i>Claus Eskildsen:</i>	Christian X, Genforeningskongen. (Billede). 85
<i>Niels Black-Hansen:</i>	Paa Strejftog i Sydslesvig. 202-230
	Stednavnet Sorrebæk. ... 187-189
	Rettelse til Eskildsen s. 106-07. 194

STEDFORTEGNELSE

A

Aabenraa 49 ff, 65, 86 f, 92.
Aabenraa A. 89.
Aaved 100.
Abild 89 f.
Als 237, 250.
Als Sønderherred 136, 156.
Angel 214 ff.
Asserballe 72 ff., 190
Astrup 82.
Augustenborg 190.
Avnbølgaard 193.

B

Bagmose 137.
Ballegaard 37, 39 f.
Ballum 87, 89.
Bilskov 176 f.
Bjolderup 51, 55.
Blaakrog 34.
Blans 35.
Bolderslev 89.

Bovrup 250.
Brede 65, 68.
Broager 156.
Bromølle 75.
Brundlund 58.
Brøns 82, 125 ff.
Bütjebøl 208.

D

Dagebøl 85 ff., 208.
Daler 94.
Dybbøl 97 ff., 192 f.

E

Eggebæk 89.
Ejdersted 86, 210 ff.
Elstrup 157.
Emmerlev 87 ff.
Ertebjerg 136, 191.

F

Faretoft 85.
Farris 162.

Felsted 250.
Fjersted 163.
Flensborg 86 f., 92, 255.
Fole 167, 169.
Fovllyk (Angel) 215 f.
Frederiksstad 86.
Frørup 169.
Før 84.

G

Gabøl 24, 181 ff.
Galmsbøl 85 ff.
Gammelgaard (Als) 190.
Garding 213.
Gram 163.
Grønnebæk Mose 163.

H

Haderslev 66, 68, 92.
Hagenbjerg 138 ff., 156.
Helligbæk 80.
Himmark 191.
Hjerting 195 f.
Hjordkær 65, 68 f.
Hjortspring 158.
Hohngaard (Hohn Herred) 223.
Hoptrup 71.
Hundslev 24.
Husum 65, 84.
Hygum 169.
Hyrup (Bevtoft S.) 167.
Højer 68, 89 f.

I

Isted 80 f.

J

Jels 167, 169 f.
Jels Troldkær Mose 163.
Jægerup 169.

K

Karby 224.
Kegnæs 19 f.
Ketting 157 f.
Kær 137.
Kærmark 125 ff.

L

Ladelund 1 ff.
Langdel 136 f.
Langetved 167.

Langhorn 207.
Lavensby 192.
Lindholm 206 f.
Lintrup 167.
Lund (Burkal S.) 89.
Lyksborg 80, 202 ff.
Lysabild 137.
Løgumkloster 123 ff.
Løgumkloster A. 89.
Løjt 90, 179 f.

M

Majbøl 155.
Mjang 137, 155.
Munkvolstrup 176.
Møgeltønder 44, 88 f., 91.
Møjbøl 167.

N

Nordborg 62 f., 183 ff., 191 f.
Nordstrand 86.
Notmark 73, 157.
Nr. Kettingskov 158.

O

Oksager 215
Oksenvad 169.
Oversø 176 f.

P

Paradis (Aabenraa) 52.

R

Renbjerg 43.
Rendsborg 78.
Rise 65 ff.
Risum 65.
Rødding 167, 169.
Rødekro 69.
Røjbøl 167.
Rømø 87.

S

Sandbjerg 193 f.
Sankelmark 176 f.
Schackenborg 87 ff.
Schønhagen 225.
Skeldegaard 194.
Skodborg 167.
Skodborghus 169 f.
Skrave 167.

Skrydstrup 167.
Skærbæk 27, 82, 123.
Slesvig (Htd.) 78 f., 86 f.
Snogbæk 194
Sommersted 169.
Sorrebæk 187 ff.
Sottrup 254.
Spandet 163, 166 f.
Stapelholm 86.
Stepping 167, 169.
Søndernæs 82 f.

T

Tandslet 136.
Toftlund 14.
Toldsted 53.
Trøjborg 87 ff.
Tønder 63, 65, 87, 89, 93 ff. 133 ff.
Tønder A. 88 ff.

Ulkebøl 137 **U**

V

Vanderup 177 f.
Varnæs 34, 250.
Vertemine 191.
Visby 30.
Vodder 123.
Vollerup 137.
Vonsild 133.

W

Witzwort 211.

Ø

Ødis 167, 169.
Ørderup 64.
Øster Lindet 169.
Øster Løgum 49.

naturvidenskab og blandede tidsskrifter — opbevares paa loftet over seminariets praktiklokale under ikke helt gunstige forhold.

Biblioteksarbejdet har i aarenes løb været udført af de skiftende lærere ved seminariet. De gamle haandskrevne katalogers forskellige haandskrifter er det tydeligste minde om disse mænds trofaste virksomhed. Fra 1864 til 1884 har der øjensynlig været to bibliotekarer, en for det tyske og en for det danske bibliotek. Det første navn, vi her støder paa, er *Behrend Diedrich Wilms*, elev fra Tønder og lærer ved den tysksprogede afdeling til 1885. Han er bibliotekar for den tyske afdeling de første 21 aar efter 64. Som bibliotekar ved det danske bibliotek fungerer i samme periode *Johannes P. Chr. Petersen*, seminarist fra Skaarup og 3. lærer i den dansksprogede afdeling. Han efterfølges i 1880 af *Ludwig Emil Todsén*, elev fra Tønder, som i 1884 flyttes til det nye seminarium i Haderslev. Herefter anskaffes ikke længere danske bøger, og det danske bibliotek læses kun af de meget faa dansksindede elever, der i det tyske seminariums sidste tid besøgte det (bl. a. den senere amtsskolekonsulent Nicolai Svendsen, for hvem de danske bøger var det største lyspunkt i hele seminarietiden).

Som bibliotekar for begge afdelinger fungerer herefter — antageligt — den førnævnte *Rickmers*, ligesom hans efterfølger fra 1891 *Chr. P. Detlefsen* elev fra seminariet. Under Detlefsen tilføjes Carstens' og Rickmers' samlinger, og det er D.s fortjeneste at have foretaget den første — omend mangelfulde — katalogisering af den værdifulde tilvækst. Var dette arbejde ikke udført, vilde meget sandsynligvis være gaaet tabt. I 1906 efterfølges D. af *Heinrich Ranniger*, som var bibliotekar, indtil han i 1909 kom til Segeberg seminarium. Endelig følger til 1913 *Christen Gröndahl*, ogsaa elev fra Tønder, og herefter kommer saa som den sidste i rækken inden genforeningen, *Claus Eskildsen*, for hvis historiske forfatterskab arbejdet med det tyske bibliotek maa have været af grundlæggende betydning.

Det danske bibliotek — den nuværende betegnelse for den efter genforeningen oprettede danske bogsamling — maatte begynde sin tilværelse med det af Kühnel grundlagte bibliotek (s. 240), og der maatte anskaffes adskilligt, inden det kunde tilfredsstille de fordringer, der maa stilles en lærerskoles bibliotek. Dette arbejde udførtes af den stadig fungerende historie- og dansklærer, mag. art. *Aage Rahr*. Det blev dog paa længere sigt end i Kühnels tid, og det som ikke naedes dengang, er naaet nu. Et overordentlig lødigt haandbibliotek, bestaaende af godt 3.000 bind fortrinsvis nyere dansk litteratur, omfattende alle de normgivende haandbøger (med hovedvægten lagt paa humaniora som i Kühnels dage). Og biblioteket trives fremdeles godt. Foruden af en aarlig statsbevilling har samlingen siden genforeningen

nydt godt af det Howden-Rønnekampske legat, hvis midler efter 64 tilfaldt Askov, men som efter 1920 fandt sin oprindelige anvendelse: den i Flensborg fødte købmand og godsejer Chr. Rønnekamp oprettede efter treaarskrigen et legat, for hvilket der skulde anskaffes litteratur til det danske seminariums nye bibliotek. Disse penge har i de forløbne 27 aar siden genforeningen været et betydeligt supplement til den aarlige statsbevilling.

Bibliotekar, mag. art. Aage Rahr.

Det danske bibliotek havde de første 20 aar til huse i festsalsbygningen i stueetagen (bortset fra en ganske kort tid i begyndelsen, hvor det stod i en del af det nuværende lærerværelse). Det udvidedes stærkt midt i tyverne, og der blev med støtte fra daværende undervisningsminister Nina Bang oprettet et læseværelse. I 1940 indrettedes imidlertid Tønders smukke Helligaandshus — efter at staten havde købt ejendommen af Tønder kommune — til lokaler for saavel det danske som det tyske bibliotek, idet man fra seminariets side udtrykkelig pointerede ønskeligheden af, at de 2 biblioteker kunde samles i samme bygning. I Brorsons gamle bedesal er der nu en meget smuk læsesal med det danske haandbibliotek og et praktikbibliotek. I bogmagasinerne bag læsesalen er de tyske bøger anbragt, og bibliotekaren har foruden et hyggelig indrettet kontor, nødvendigt for udførelsen af biblioteksarbejdet. Man har siden genforeningen anvendt det internationale decimalklassesystem ved bøgernes opstilling. Maalt i meter fylder den danske samling 125 reolmeter.

Skulde det tyske bibliotek faa nogen praktisk betydning, maatte en revision før eller senere gennemføres. Det forældede accessions-

princip, som var anvendt siden det første danske biblioteks dage, maatte afløses af det mere praktiske omend ikke helt ideelle decimal-klassesystem. De forskellige afdelinger maatte føjes sammen til en, og det maatte tages under overvejelse, om der ikke kunde udskilles en del mindre betydelig litteratur, saa der blev udvidelsesmuligheder for samlingens betydeligste afdelinger: det danske haandbibliotek (særlig pædagogik, historie og litteraturhistorie), Slesvig-Holsten-afdelingen, tysk skønlitteratur, biografisk litteratur og pædagogik.

Som følge heraf er der nu forhandlet med statsbiblioteket og universitet i Aarhus, og disse institutioner har udtaget en del — væsentlig teologisk — litteratur, hvoraf bøger fra de private biblioteker deponeres, bøger fra seminarbiblioteket overdrages endeligt til nævnte institutioner. Man haaber herved at bevare bøgerne bedst, samtidig med at man beholder en kærne af de fornemste ting. Man vil saa vidt muligt undgaa at gøre brud paa værdifulde traditioner, idet man erkender forpligtelserne overfor en fortid. Ligeledes bevarer Seminariet en attraktion, besiddelsen af landets største seminariebibliotek.

Folketingsvalget

Ved *Peter Kr. Iversen.*

Folketingsvalget den 28. okt. har ikke helt samme nationalpolitiske interesse som valgene før besættelsen. Man var paa forhaand klar over, at tyskerne maatte give afkald paa en del af de konjunkturstemmer, som var tilflydt dem ved valgene i 30'erne som følge af det nordslesvigske landbrugs økonomiske vanskeligheder og under indtryk af den alt besejrende tyske nazisme. Ogsaa de omkring 2.000 tysksindede, der har faaet dom efter landsforræderiloven, og som derved har mistet visse rettigheder, hvorunder valgretten, for længere eller kortere tid, maatte naturligvis betyde nogen formindskelse af de tyske stemmetal. Resultatet af valget blev, at der ialt blev afgivet 7464 tyske stemmer, medens ialt 85471 stemte paa de danske partier. Ved valget i 1939 blev der paa den tyske liste afgivet 15016 stemmer — eller dobbelt saa mange som ved folketingsvalget i 1920 — medens de danske partier, Fritz Clausenfolkene iberegnet, fik 74.862 stemmer. Omregnet i procenter opnaaede tyskerne ved det nylig overstaede valg 8 pCt., medens de ved valget i 1939 opnaaede 15,9 pCt. — altsaa en halvering. Dog skilte kun godt og vel 1.000 stemmer dem fra at tage Venstres 3. mandat.

Nedenstaaende oversigt viser den nationalpolitiske udvikling inden for de nordslesvigske sogne, saaledes som den afspejler sig gennem de sidste fire folketingsvalg. Tallene og procentberegningen er taget fra tidligere aargange af Sønderjydske Maanedsskrift, samt for 1947 valgets vedkommende fra Flensborg Avis (udregnet af lærer Chr. Maibøll, Jejsing). Der skal iøvrigt ikke gives mange kommentarer — tallene taler for sig selv.

I sine kommentarer til valget 1939 (Sønderj. Maanedsskr. 1939, s. 253 ff) henledte Cl. Eskildsen særligt opmærksomheden paa de »sorte sogne«, dvs. de sogne, hvor de tyske stemmer var øget uforholdsmæssig meget i tiden efter genforeningen. Det var sognene omkring Felsted og paa Als. Aarsagen til stigningen af de tyske stemmetal i sognene omkring Felsted, mente Cl. Eskildsen, navnlig maatte søges i Fritz Clausens nedbrydning af den danske front dér, medens den stærke stigning af de tyske stemmetal paa Als maatte søges i, at befolkningen her var meget svingende af karakter og let paavirkelig. »Naar tyskerne lader propagandaens stortromme gaa, er alsingerne de første, der danser efter den.« Dernæst havde adskillige bønder paa Als levet over evne, og naar følgerne heraf viste sig, gav de det danske styre skylden og stemte tysk. Det sidste folketingsvalg giver Cl. Eskildsen ret, naar han mente, at der maatte være til dels forskellige aarsager til den tyske stemmefremgang i de to omraader ved valget 1939. De tyske stemmer paa Als er ved oktobervalget saa at sige svundet som dug for solen, medens nedgangen er mindre i Felstedegnen. I Kegnæs gik de tyske stemmer ned fra 49 i 1939 til 1 i 1947 (eller i procent fra 10—0,2 pCt.), i Notmark fra 64—6 (9,1—1,0 pCt.), i Holm og Pøl fra 35—7 (6,5—1,3 pCt.), i Svenstrup fra 36—10 (6,4—1,6 pCt.), i Tandslet fra 46—11 (7,5—1,7 pCt.), i Hørup fra 60—16 (8,1—2,2 pCt.), i Lysabild fra 158—26 (17,9—3,8 pCt.), i Oksbøl fra 67—18 (12,5—3,5 pCt.), i Hagenbjærg fra 90—18 (19,6—3,7 pCt.), i Ketting fra 68—15 (17,9—3,8 pCt.), i Ulkebøl fra 143—70 (10,7—4,8 pCt.), i Egen fra 129—45 (13,9—5,0 pCt.), i Augustenborg fra 120—45 (19,8—7,6 pCt.) og i Nordborg fra 103 stemmer i 1939 til 43 stemmer i 1947 (19,2—7,8 pCt.). Tallene viser særdeles tydeligt, at alsingerne under de ændrede forhold i sluttet trop er vendt tilbage til de danske rækker, hvor de naturligt hører hjemme.

Fritz Clausens virke og agitation i sognene omkring Felsted er derimod ikke udvisket med dette valg. Vel er der, naar bortses fra Varnæs-Bovrup, hvor tyskerne gik frem fra 59 til 61 stemmer en støt tilbagegang i de tyske stemmetal, men gennemgaaende er tilbagegangen betydelig mindre end paa Als. Det er saaledes lykkedes »fædrelandsvennen« Fritz Clausen i disse sogne at sætte sig et monument, som

dog forhaabentlig ikke vil være af blivende karakter. De tyske stemmetal og -procenter ser saaledes ud i de paagældende sogne: Sottrup havde 1939 66 tyske stemmer, 1947 34 (9,4—5 pCt.), Ullerup 76—56 (7,6—6,2 pCt.), Bov 372—151 (17,7—6,4 pCt.), Øster Løgum 116—59 (12,5—6,8 pCt.), Ensted 114—49 (16,4—7,1 pCt.), Hjordkær 138—46 (23,0—8,1 pCt.), Varnæs-Bovrup 59—61 (5,1—8,9 pCt.), Kliplev 194—77 (20,2—8,9 pCt.), Adsbøl 36—22 (13,4—9,1 pCt.), Felsted 156—97 (13,8—9,2 pCt.), Holbøl 153—88 (22,1—10,4 pCt.), Graasten 213—141 (17,6—11,2 pCt.), Ris 248—125 (21,2—11,5 pCt.), Bjolderup 141—94 (16,7—12,2 pCt.), Løjt 349—156 (27,3—13,4 pCt.), Kværs 112—73 (22,8—15,2 pCt.) og Rinkenæs 219—130 (26,0—16,4 pCt.).

Det er dog ingen af disse sogne, der ligger helt fremme i spidsen med hensyn til høj tysk stemmeprocent. Her fører stadig den saakaldte »truede firkant« dvs. Slogs herred med tilgrænsende sogne. Ingen af disse sogne har dog denne gang over 50 pCt. tyske stemmer. Selv Ubjærg, der endnu ved sogneraadsvalet sidste aar mødte med tysk flertal, har nu kapituleret og viser en tysk stemmeprocent paa 45,2. Men hvorum alting er, der er endnu i disse sogne en betydelig og ret kompakt hjemmetyskhed, som man gør vel i ogsaa i fremtiden at have opmærksomheden henvendt paa. I 10 sogne, alle beliggende i Haderslev amt og Hviding herred, er der overhovedet ikke faldet tyske stemmer ved oktobervalget.

Nr.	Sogn	Antal tyske Stemmer				I pCt. af de afgivne Stemmer			
		1932	1935	1939	1947	1932	1935	1939	1947
<i>Over 25 pCt.</i>									
1	Ubjærg	102	132	127	85	53,7	57,9	57,7	45,2
2	Højer	283	343	391	226	52,1	56,3	56,4	34,1
3	Tinglev	297	405	489	323	30,9	37,6	39,6	29,6
4	Burkal	294	352	400	217	39,3	39,8	39,8	28,5
5	Højer Landsogn ...	72	84	101	48	42,9	45,6	49,0	27,6
6	Rabsted	155	185	199	136	34,5	35,4	33,4	27,5
<i>20—25 pCt.</i>									
7	Uge	99	134	144	72	36,9	43,8	42,5	24,8
8	Hostrup	116	137	161	103	25,9	28,4	32,1	23,0
9	Tønder... ..	965	1167	1209	683	36,7	37,8	36,5	22,8
10	Højst	125	136	166	95	31,3	28,9	31,7	20,7
11	Nr. Løgum	128	198	217	120	27,4	35,7	33,3	20,5
12	Løgumkloster ...	202	251	277	168	29,1	32,0	32,0	20,5
<i>15—20 pCt.</i>									
13	Bylderup	103	120	137	73	27,1	28,2	28,6	19,4
14	Rinkenæs	135	189	219	130	21,2	26,0	26,0	16,4
15	Kværs	66	91	112	73	16,5	21,1	22,8	15,2

Nr.	Sogn	Antal tyske Stemmer				I pCt. af de afgivne Stemmer			
		1932	1935	1937	1947	1932	1935	1939	1947
<i>10—15 pCt.</i>									
16	Aabenraa	971	1236	1496	829	23,6	25,9	26,7	14,1
17	Løjt...	198	296	349	156	20,4	26,4	27,3	13,4
18	Bedsted	62	65	82	45	19,8	19,6	20,8	12,8
19	Sønderborg	938	1128	1375	884	19,7	20,1	21,3	12,4
20	Abild	90	130	162	53	24,0	30,0	30,6	12,3
21	Vilstrup	84	100	123	68	18,1	20,5	21,4	12,3
22	Bjolderup	95	132	141	94	13,7	17,6	16,7	12,2
23	Ris	163	198	248	125	16,5	19,5	21,2	11,5
24	Graasten	96	155	213	141	10,6	15,5	17,6	11,2
25	Holbøl	143	192	153	88	21,7	24,7	22,1	10,4

5—10 pCt.

26	Hellevad	87	121	141	46	20,4	26,4	26,0	9,3
27	Felsted	92	130	156	97	10,8	12,9	13,8	9,2
28	Adsbøl	10	17	36	22	4,3	7,4	13,4	9,1
29	Kliplev	96	152	194	77	14,4	19,5	20,2	8,9
30	Varnæs og Bovrup	41	41	59	61	6,2	5,9	5,1	8,9
31	Oksenvad	49	47	61	34	15,7	16,5	15,1	8,4
32	Hjordkær	88	113	138	46	18,8	21,3	23,0	8,1
33	Nordborg	83	91	103	43	17,5	19,6	19,2	7,8
34	Augustenborg	77	92	120	45	17,2	17,3	19,8	7,6
35	Broager	178	265	363	172	8,4	11,9	14,9	7,4
36	Emmerlev	58	68	78	30	14,4	15,1	16,7	7,1
37	Haderslev	1105	1438	1562	622	15,8	18,7	17,5	7,1
38	Ensted	58	84	114	49	11,3	14,8	16,4	7,1
39	Løgumkl. Lands.	21	21	41	15	10,4	9,7	17,0	7,0
40	Øster Løgum	91	92	116	59	11,7	11,3	12,5	6,8
41	Bov	205	294	372	151	11,9	15,5	17,7	6,4
42	Ullerup	38	39	76	56	4,7	4,5	7,6	6,2
43	Arrild	33	46	42	23	10,3	13,6	10,5	5,9
44	Tønder Lands.	49	24	31	5	21,7	22,4	25,2	5,4
45	Døstrup	12	19	30	24	2,9	4,7	7,3	5,1

0—5 pCt.

46	Sottrup	36	47	66	34	6,2	7,6	9,4	5,0
47	Egen	77	96	129	45	9,7	11,3	13,9	5,0
48	Ulkebøl	59	97	143	70	5,2	8,2	10,7	4,8
49	Daler	12	21	35	14	4,7	7,8	11,2	4,7
50	Skærbæk	64	88	96	56	7,6	9,1	8,6	4,5
51	Højrup	42	35	52	20	12,2	10,0	12,1	4,4
52	Halk	36	26	35	18	11,0	7,8	8,7	4,3
53	Møgeltønder	30	45	53	25	6,0	8,1	8,2	4,2
54	Starup	31	32	38	14	11,4	10,9	10,6	4,0
55	Ketting	23	59	68	15	7,5	17,1	17,9	3,8
56	Hagenbjerg	43	74	90	18	11,2	16,8	19,6	3,7
57	Brede	20	31	46	27	3,2	4,8	6,0	3,6
58	Oksbøl	36	49	67	18	8,4	10,4	12,5	3,5

Nr.	Sogn	Antal tyske Stemmer				I pCt af de afgivne Stemmer			
		1932	1934	1939	1947	1932	1935	1939	1947
59	Bjernerup	11	17	14	6	7,6	10,5	8,0	3,5
60	Hoptrup	88	111	130	34	11,0	12,4	12,6	3,5
61	Nybøl	8	17	23	13	2,2	4,4	5,4	3,3
62	Toftlund	80	87	103	31	10,5	10,6	10,0	3,2
63	Lysabild	62	112	158	26	8,8	14,4	17,4	3,2
64	Randerup	4	4	9	3	3,8	5,7	8,8	3,1
65	Rødding	45	64	65	34	5,0	6,7	6,1	2,9
66	Jægerup	5	8	10	5	2,9	4,4	4,5	2,3
67	Branderup... ..	15	14	18	9	5,1	4,5	4,3	2,2
68	Aller... ..	5	6	9	6	2,5	2,7	3,4	2,2
69	Hørup	19	41	60	16	3,2	6,8	8,1	2,2
70	Grarup	2	2	7	2	3,0	3,3	8,0	2,2
71	Hjerting	8	5	6	4	4,9	2,9	2,8	1,9
72	Tandslet	23	45	46	11	4,8	9,2	7,5	1,7
73	Sommersted	38	40	49	12	6,6	6,5	6,5	1,6
74	Dybbøl	9	21	26	9	1,9	4,0	4,4	1,6
75	Svenstrup	20	30	36	10	4,4	5,8	6,4	1,6
76	Moltrup	11	14	10	4	5,9	6,3	3,8	1,6
77	Stepping	8	8	21	7	1,9	1,8	3,9	1,5
78	Fol	10	4	5	4	4,2	1,7	1,8	1,5
79	Vodder... ..	20	19	14	6	6,0	4,8	3,2	1,4
80	Gl. Haderslev	4	8	10	3	2,4	4,4	4,4	1,3
81	Holm og Pøl	26	26	35	7	6,3	6,0	6,5	1,3
82	Jels	30	31	31	10	4,2	4,2	3,5	1,2
83	Vedsted	64	75	84	12	7,5	8,9	8,2	1,2
84	Aastrup	9	17	16	3	3,7	6,9	5,2	1,1
85	Egvad	9	14	20	3	3,3	4,7	5,9	1,0
86	Spandet	4	4	3	5	1,7	1,7	1,0	1,0
87	Ballum	14	12	17	3	3,4	2,8	3,7	1,0
88	Notmark	13	28	64	6	2,3	4,6	9,1	1,0
89	Rømø	16	15	29	3	5,5	5,3	7,7	0,9
90	Skast	3	4	0	1	3,0	3,7	0,0	0,9
91	Christiansfeld	30	26	20	4	9,0	7,2	4,7	0,9
92	Hjerpsted	2	4	7	1	1,8	3,5	5,4	0,8
93	Nustrup	13	9	11	5	2,2	1,5	1,5	0,7
94	Hammelev... ..	16	23	31	5	3,1	4,5	5,1	0,7
95	Mjolden	3	4	4	1	2,0	2,5	2,3	0,6
96	Frørup	5	11	4	1	2,8	6,3	2,2	0,6
97	Vojens	13	19	31	5	2,4	3,2	4,5	0,5
98	Agerskov	12	15	20	6	1,4	1,7	1,7	0,5
99	Øsby	20	13	34	5	2,7	1,7	3,4	0,5
100	Lintrup... ..	10	12	11	2	2,4	2,8	2,1	0,4
101	Øster Lindet	6	5	0	2	1,6	1,2	0,0	0,4
102	Tislund	0	2	2	1	0,0	0,9	0,7	0,4
103	Asserballe	4	7	17	2	1,0	1,7	3,5	0,4
104	Gram	10	11	26	5	0,9	0,9	1,7	0,3
105	Visby... ..	7	4	5	1	2,4	1,3	1,4	0,3
106	Tyrstrup	20	27	30	3	3,0	3,8	3,6	0,3

Nr.	Sogn	Antal tyske Stemmer				I pCt. af de afgivne Stemmer			
		1932	1934	1939	1947	1932	1935	1939	1947
107	Fjelstrup	6	8	15	2	1,2	1,4	2,3	0,3
108	Vonsbæk	3	2	3	1	1,2	0,8	0,9	0,3
109	Kegnæs	4	24	49	1	1,0	6,4	10,0	0,2
110	Skodborg	4	2	7	1	0,6	0,3	0,9	0,1
0 pCt.									
111	Bevtoft	6	10	10	0	1,2	2,1	1,6	0,0
112	Roager	0	1	0	0	0,0	0,4	0,0	0,0
113	Rejsby	0	0	2	0	0,0	0,0	0,8	0,0
114	Brøns	1	3	6	0	0,3	0,8	1,5	0,0
115	Hviding	0	1	2	0	0,0	0,4	0,7	0,0
116	Hjerndrup	2	0	3	0	1,3	0,0	1,6	0,0
117	Skrydstrup	9	3	12	0	3,0	1,0	3,3	0,0
118	Magstrup	8	10	12	0	3,3	3,6	3,8	0,0
119	Skrave	5	6	0	0	1,6	1,9	0,0	0,0
120	Hygum	3	4	10	0	0,6	0,8	1,5	0,0

Hans Alexandersen

I 1931 indvalgte Hans Alexandersen i Øster Sottrup i tilsynsrådet for »Sønderjydske skoleforening«; en lys og tiltalende ung mand. Han havde hidtil mest gjort sig gældende på landbrugsfagligt område, hvor han havde en fortrinlig uddannelse både hjemmefra og fra England. Det var derfor rimeligt, at han blev mejeriformand i 1933, medlem af »Sønderjydske mejeriforenings« ledelse og medlem af styrelsen for smøreksporthforeningen og for »Foreningen til kvægtuberkulosens bekæmpelse i Sønderjylland«. Der blev lagt mærke til hans rolige og klare ord ved et møde i denne sag i Århus. Ro og klarhed var alle vegne blandt hans hovedegenskaber. Hans dygtighed som landmand lod hans gård udpege som lærested for unge landmænd, og hvor var det ham ikke endnu i fjor sommer en glæde at vise sin gård og ikke mindst at aflægge dens regnskab for et selskab af franske landbrugsstuderende. Der var dog adskillige af disse, der syntes lige så optaget af hans smukke hjem som af hans heste og køer. Det kunde da ikke være en almindelig bondegård og en jævn gårdejers hjem, mente en af dem; men det var det netop, som Hans Alexandersen selv var en smuk type for nordslesvigske bønder.

Hans interesser og gerning nåede dog langt ud over det faglige. Han sad i sogneråd og var formand for »Dansk samfund« i Sottrup sogn. Han var styrelsesmedlem for dagbladet »Hejmdal«, og han svigtede næppe noget møde i »Sønderjydske skoleforening«.

Da dr. med. Max Schmidt flyttede fra landsdelen, blev Hans Alexandersen hans efterfølger i »Historisk samfund«. Her fik han kun lov til at være med i kort tid; men endnu i sommer deltog han med interesse i årsmødet i Skærbæk. Ingen af os tænkte på, at vi skulde miste ham så snart, kun 55 år gammel; men også her vil hans minde leve med ære.

H. Lausten-Thomsen.

Stormfloden i Flensborg den 13. November 1872

Af Julius Gregersen, Flensborg.

Den 13. November er det 75 Aar siden, at store Landsdele ved Østersø-Kysten blev hærget af en katastrofal Stormflod, som intet Menneske kunde huske Magen til. Ingen, der ikke selv har oplevet det, kan forestille sig, hvorledes det var, og hvorledes det saa ud, efter at Vandet igen var gaaet tilbage i sit Leje. Derfor vil jeg gerne have Lov til at fortælle lidt derom, saa vidt jeg kan huske det; jeg var 12 Aar gammel dengang.

Ugen før 13. November havde stærke Nordvestvinde drevet en Masse Vand ind i Østersøen. Men saa sprang Vinden den 11. om til Nordøst, og det blev til haard Kuling næste Dag, og den 13de voksede den til Orkan. Nu blev Vandet med voldsom Kraft drevet tilbage og steg fra Time til Time helt op til 3,5 Meter over Normalhøjde og oversvømmede alt lavtliggende Land langs hele Kysten.

I Flensborg steg Vandet et langt Stykke op i Gaderne langs Skibsbroen, mere end en Meter højt stod Vandet i Husene dernede. Hele Nystaden, Havnevejen, Vilhelmsgade osv. var oversvømmet. Baade og en Mængde Vraggods drev i Land. En stor tremastet Bark, som var bygget paa Weedermanns Skibsværft, og som lige havde faaet Undermasterne sat ind, drev i Land ved Toldhuset og laa der i et kvart Aar, inden den af to stærke Lokomotiver ved Navn »Simson« og »Chimborasso«, og tre Dampere blev slæbt ud i sit Element. Den fik saa Navnet »Strassburg« og har siden i mange Aar sejlet i Kinafart. En lille Jagt drev op ved Nygade, og af de mange Skibe, som laa i Havn, drev to store Skonnerter op paa Land med Stævnen. Mange Vinduer blev smadret af Bjælker, som Søen drev ind i Stuer og Butikker. I en Tobaksbutik ved Siden af den nuværende Sonnebergs Vinhandel, flød det med Cigarer og Tobak. Nogle Fiskere maatte — hvilket jeg selv har set — bukke sig, da de sejlede med deres Baad gennem Kompagniporten ind til Gaden. Mange Folk maatte bjærges med Baade ud af deres Boliger. En svensk Brig drev ind i Havnen uden Fokmast, som den havde mistet. En død Ko hang mellem Tagsparrerne paa et sammenstyrtet Hus. En Bonde, som vilde køre hjem, druknede i

Lavningen ved Sosti med Hest og Vogn. Langs Stranden rev Bølgerne hele Strækninger Land bort, saa Træer, som stod op ad Skrænten, stod med deres Rødder til Vejrs.

Der kunde fortælles meget endnu om de Ulykker, Stormfloden forvoldte den Dag.

Og som det gik her, gik det andre Steder, kanske værre endnu. Lolland, Falster, Ærø, Langeland og mange andre Egne led forfærdeligt under Stormfloden. Der blev fortalt, at Folk maatte krybe op paa Tagene, at Husene styrtede sammen, og Mennesker og Kvæg druknede. Mange blev under stort Besvær reddet i sidste Øjeblik, og mange mistede alt, hvad de havde ejet.

Egernførde skal, som der dengang blev fortalt, have lidt uhyre.

Men — da Nøden var størst, sprang Vinden om til Sydvest og stilledede noget af. Vandet sank derefter hurtigt, og den 14. var det snart lige saa lavt, som det havde været højt, det vil sige under Normalen. Nu kunde man rigtig se den uhyre Skade, der var sket.

Vi Drengene fik travlt med at slæbe alt, hvad vi kunde, af det herreløse Vraggods hjem; jeg slæbte hele Loftet fuldt, saa Mor havde Brænde nok at tage af. Ved Hjælp af et gammelt Fotografi, som blev taget efter Floden, malede jeg et stort Billede, hvor alt er under Vand, saaledes som jeg kan huske det. Maleriet pynter nu Haandværkskamrets Lokale.

I 1904 havde vi igen Højvande, men langt fra saa slemt som i 1872. Gud give, at vi maa blive forskaanet for en saadan Ulykke.

Ulykken vakte stor Medfølelse rundt om. Mange Mennesker havde lidt meget; de var fuldstændig blottet for alt. Store Indsamlinger blev sat i Gang. Mange Penge blev skænket, Tøj og Varer samledes ind, og alt blev fordelt, saa de værste Savn efter Ulykken kunde lindres. Men Mindet lever og taler fremdeles sit stærke Sprog.

Jul. Gregersen,
Flensborg.

Paa Grund af Papirsituationen er det endnu ikke lykkedes at faa Gudmund Schüttes Bog: »Sønderjyske Rigssagn« færdig, men Abonnenterne vil faa den tilsendt i det nye Aar.

Julegaver til alle Priser

GULE
DEN Store
Strandstr. 7 **ÆSKE**

Gunderslevholm

pr. Herlufmagle.

Toiletborde
og
Chatoller

*Gisselfeld Klosters
Gods*

pr. Haslev.

Nyvang Gods

pr. Holbæk.

*Holbæk Slots
Ladegaard*

Holbæk.

*Sophienholm
Skovdistrikt*

pr. Tølløse.

„Brændte Ege”

pr. Nykøbing F.

Lerchenborg Gods

Kalundborg.

Vesterbygaard

pr. Jerslev, Sj.

Orenæs Skovdistrikt

Orehoved.

*Kærstrup
Skovdistrikt*

pr. Holeby.

Aktieselskabet
Motorfabriken „Frederikshavn“

Reserveret
„B“

Haslev Gymnasium - *Kostskole
for Dreng*

Eksamensret til Mellemskole-, Real- og Studentereksamen.
Alle Oplysninger ved Henvendelse til
Peter Kæstel, Rektor. Haslev.

Støt dansk Industri

Kjøge
Andels-Svineslagteri
Køge

AKTIESELSKABET
SKARREHAGE MOLERVÆRK
Nykøbing Mors

Morsø Textilfabrik A/S
Telefon 575 (2 Linier)
Nykøbing M.

Bornholms Maskinfabrik, Rønne
Jernstøberi, Maskinfabrik, Bygningsstøbegods

Oskar Lorenzen
Guldsmed
Nexø.

Eriksen & Christensen

Aktieselskab

Korn og Foderstoffer

Esbjerg

J. N. Jepsens Boghandel

Tønder . Telf. 341

Stort Udvalg i saavel aktuel som
antikv. Litteratur om Sønderjyll.

Oscar Christensen

Kolonial en gros

Kolding — Varde — Haderslev — Aabenraa

Harald Bo Bojesen

Boghandel

A A B E N R A A

Bornholms Frø & Saasæd Central

Aktieselskab
Rønne

Adda

Korsetterne virker slankende,
siddet eminent og er beha-
gelige i Brug.

Køb dansk Arbejde!

Haderslev Amts aut. Destruktionsanstalt

Telefon Hammelev 32.

Selvdøde og syge Dyr afhentes overalt i Distriktet.

KURANSTALTEM
Gl. Skovridergaard
IB KRISTIANSEN
OVERLÆGE
AABEN HELE AARET
SILKEBORG
FORLANG
PROSPEKT
TLF (514
515

H. C. Hansen

Trikotagefabrik

Ikast

Telf. 21

GRAM

KOLEANLÆG

Brødrene Gram A/s

Vojens

HÜSK VORE CISTERNER

»Phønix Model 33«, »Ideal 1935« og

»Phønix-Duplex« (dobbeltskylende).

Maskinfabriken Phønix Odense

POUL KRØJGAARD

Trikotagefabrik

HERNING

Telf. 406

Hans Jensens Eftf.

Trikotagefabrik

I K A S T

DIPLOM-IS.

Haderslev Telef. 1160

Vejen Telef. 3

Aktieselskabet

Dansk Galoche- og Gummifabrik

København

Køge

Skive

Tømmerhandel A/S

Skive

Aktieselskabet

Skive Markfrøkontor

Frøavl - Frøhandel

Skive.

Telf. 94. 2 Lin.

ASMUS HANSEN

Kolonial- og Kortevarer
en gros

Haderslev

Dyckjær & Christensen

Fiskeeksport

Ringkøbing

Carl J. Ulrich & Søn

Aktieselskab

Haslev - Telefon 600

A/S Sønderjydsk

Frøforsyning

Frøavl og Frøhandel.
AABENRAA

Poul Pedersen

Landsretssagfører

Vejle

Det kgl. octr. alm.
Brandassurance-
Compagni

Stiftet 1798

— tegner
alle Arter
af Skades-
forsikring

Hovedkontor

Højbroplads 10
København K
Tlf. Cent. 447

NAKSKOV
SKIBSVÆRFT
NAKSKOV DANMARK

De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab
Tlf 6.14. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444.
Facadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten

Paasch & Larsen, Petersen
Aktieselskab

HORSENS Telefoner: 207 — 807 — 808

Restaurant
Bryggergaarden - Odense
Byens bedste Spisested

Skal man til og fra

Sønderjylland

benytter man

Sydfynske Jernbaner

Pindstrup Mosebrug
SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup { 13
18

Aktieselskabet

Dampmøllen Victoria

Odense

Aktieselskabet

Tapetfabriken „FIONA“

FAABORG

Thisted

Uldspinderi & Tæppefabrik A/S

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER
KØBENHAVN F.

SønderjydsK
Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY A/S
HØJER

Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.
5 - Vinterskole.
Skoleplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)

(Grundlagt 1887)

KOLDING

Leveringer under Statsfrøkon
trollens selvvirkende Kontrol

Antager Frøavlere

Hovedkontor:

Selskabets Ejendom

Vesterbro 18 . Aalborg

Th. Damberg

Cigar- & Tobaksfabriker A-S

Nykøbing M.

Midtjyllands Ægekspert

ved A. Tornvig-Jensen.

BRANDE

Telefon 84 og 185

Brunkul købes og sælges.

„CIMBRIA“

Tømmerhandel A/S
Aabenraa

Trælast - Bygningsartikler
Støbegods

Tlf. 2006 - 2007 - 2008